

Dr. sc. Miodrag N. Simović, akademik profesor emeritus

redovni član Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine
Pravni fakultet Univerziteta u Bihaću

Dr. sc. Vladimir M. Simović, redovni profesor

Tužilac Tužilaštva BiH
Fakultet za bezbjednost i zaštitu Nezavisnog univerziteta u Banjoj Luci

KRIVIČNA ODGOVORNOST ZA NEGIRANJE GENOCIDA: PRAVO DRŽAVA REGIONA

Apstrakt: U sistemu međunarodnih krivičnih djela se po značaju, prirodi, karakteristikama i prouzrokovanim posljedicama naročito izdvajaju genocid i zločin protiv čovječnosti. Radi se o najtežim oblicima napada na civilno stanovništvo u okviru šireg i sistematskog napada (kod zločina protiv čovječnosti), odnosno napada na nacionalnu, rasnu, vjersku ili etničku grupu u cilju njenog potpunog ili djelimičnog uništenja (kod zločina genocida). Stoga se pored intenzivnih napora, kako u međunarodnoj zajednici, tako i u nacionalnim krivičnim zakonodavstvima, da se adekvatno kazne učinoci ovih međunarodnih krivičnih djela, posebno insistira na širenju svijesti o nedozvoljenosti i zabranjenosti ovih protivpravnih akata. Tome doprinose djelatnosti usmjerene na sprječavanje negiranja ili osporavanja izvršenih djela genocida, odnosno drugih teških međunarodnih krivičnih djela, pa čak i primjenom krivičnih sankcija. U radu se analira sistem krivične odgovornosti za negiranje ili osporavanje izvršenih djela genocida u zakonodavstvu država koje su nastale raspadom SFRJ..

Ključne riječi: genocid, negiranje.

1. Uvod

Kršenjem pravila haškog i ženevskog humanitarnog prava ostvaruju se obilježja međunarodnih krivičnih djela (zločina) za koje su propisane najteže kazne, kako u međunarodnom krivičnom pravu (u okviru nirnberškog ili tokijskog prava, te statuta međunarodnih privremenih ili stalnih, vojnih ili civilnih sudova), tako i u nacionalnom

krivičnom pravu.¹ Slična je situacija u Bosni i Hercegovini (gdje Krivični zakon BiH² - KZ propisuje ova krivična djela u grupi djela protiv čovječnosti i vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom), ali u i pravu drugih država u regionu jugoistočne Evrope koje su nastale raspadom SFRJ devedeseth godina prošlog vijeka.

Nacionalna krivična zakonodavstva država u regionu otišla su korak dalje propisivanjem odgovornosti i kažnjivosti za posebno, samostalno krivično djelo negiranja ili osporavanja izvršenih djela genocida, zločina protiv čovječnosti i drugih teških međunarodnih krivičnih djela. S tim u vezi, treba istaći činjenicu da iako međunarodni dokumenti uspostavljaju sistem međunarodnih krivičnih djela, te kazne za njihove izvršioce i saučesnike (u vidu podstrekača, pomagača ili organizatora ili članova organizovane grupe), nijedan dokumenat nije izričito zabranio “negiranje” ili osporavanje izvršenja nekog od međunarodnih krivičnih djela.

U tom smislu ističe se Rezolucija o Međunarodnom danu promišljanja i sjećanja na genocid u Srebrenici (A/78/L.67) koja je, na prijedlog Savezne Republike Njemačke i Ruande, donijeta u maju 2024. godine u Generalnoj skupštini Organizacije Ujedinjenih nacija, na 82. Plenarnom sastanku pod tačkom “Kultura mira”.³ Ova rezolucija podsjeća na donijete presude Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju u Hagu i Međunarodnog suda pravde u Hagu o zločinu u Srebrenici (koji je izvršen u julu 1995. godine). Uz to se „naglašava odgovornost država da okončaju nekažnjivosti za genocid, zločine protiv čovječnosti, ratne zločine i druga kršenja međunarodnog humanitarnog prava i međunarodnog zakona o ljudskim pravima, kao i da krivično gone lica koja su

¹ Vidi Kjell Anderson, Erin Jessee, *Introduction, Researching Perpetrators of Genocide*, University of Wisconsin Press, 2020; Jeffrey Bachman, *Genocide and Imperialism*, The Palgrave Encyclopedia of Imperialism and Anti-Imperialism, Springer International Publishing, 2021, pp. 1012–1022; Jeffrey Bachman, *The Politics of Genocide: From the Genocide Convention to the Responsibility to Protect*, Rutgers University Press, 2022; Adam Jones, *Genocide: A Comprehensive Introduction*, Taylor & Francis, 2023; Ben Kiernan, *General Editor's Introduction to the Series: Genocide: Its Causes, Components, Connections and Continuing Challenges*, in Kiernan, Lemos & Taylor (2023), pp. 1–30; Tadeusz Kugler, *The Demography of Genocide, economic Aspects of Genocides, Other Mass Atrocities, and Their Preventions*, Oxford University Press, 2016, pp. 102–124; Berel Lang, *Six questions on (or about) holocaust denial, History and Theory*, Wiley, vol. 49, no. 2, 2010, pp. 157–168; Michelle Moyd, *Genocide and War*, in Bloxham & Moses, 2022, pp. 222–252; Dirk Moses, *Genocide as a Category Mistake: Permanent Security and Mass Violence Against Civilians*, *Genocidal Violence: Concepts, Forms, Impact*, De Gruyter, 2023, pp. 15–38; Norman Naimark, *Genocide: A World History*, Oxford University Press, 2017; William A. Schabas, *The Law and Genocide*, in Bloxham & Moses, 2010, pp. 123–141; Martin Shaw, *Genocide and International Relations: Changing Patterns in the Transitions of the Late Modern World*, Cambridge University, 2014; Dan Stone, Rebecca Jinks, *Genocide and memory*, in Bloxham & Moses 2022, pp. 253–276; Anton Weiss-Wendt, *The state and genocide*, in Bloxham & Moses, 2022, pp. 161–190.

² „Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“ br. 3/03, 32/03, 37/03, 54/04, 61/04, 30/05, 53/06, 55/06, 32/07, 8/10, 22/15, 40/15, 35/18, 46/21, 31/23 i 47/23.

³ Za rezoluciju su bila 84 predstavnika, 19 je bilo protiv, dok je 68 bilo suzdržano.

odgovorna za takva djela kako bi se izbjeglo njihovo ponavljanje, odnosno došlo do održivog mira, pravde, istine i pomirenja“.

2. Negiranje zločina genocida u pravu Bosne i Hercegovine

KZBiH u glavi petnaestoj pod nazivom “Krivična djela protiv slobode i prava čovjeka i građanina” predviđa krivično djelo “Izazivanje nacionalne, rasne i vjerske mržnje, razdora i netrpeljivosti” (član 145a.). Ova inkriminacija obuhvata nekoliko oblika ili vidova ispoljavanja djela “negiranja ili veličanja međunarodnih krivičnih djela”.

Osnovno djelo ove vrste (stav 3.) se sastoji u javnom odobravanju, poricanju, grubom umanjenju ili pokušaju opravdavanja zločina genocida, zločina protiv čovječnosti ili ratnog zločina koji je utvrđen pravnosnažnom presudom u skladu s Poveljom Međunarodnog vojnog suda, pridruženom uz Londonski sporazum od 8. avgusta 1945. godine ili Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju ili Međunarodnog krivičnog suda ili suda u Bosni i Hercegovini, a koje je usmjereno protiv grupe lica ili člana grupe određene s obzirom na rasu, boju kože, vjeroispovijest, porijeklo ili nacionalnu ili etničku pripadnost, i to na način koji bi mogao podstaknuti na nasilje ili mržnju usmjerenu protiv takve grupe lica ili člana takve grupe.⁴

Ovo krivično djelo karakteriše više bitnih, konstitutivnih elemenata njegovog bića.

Radnju izvršenja ovog specifičnog krivičnog djela predstavlja više zakonom alternatovno propisanih djelatnosti⁵: a) odobravanje, saglašavanje (pod uslovom da je radnja preduzeta “javno” – na način koji je čini dostupnom saznanju većeg broja individualno neodređenih lica), b) poricanje – negiranje, osporavanje, c) umanjenje – smanjivanje značaja, prirode, obima, težine ili opasnosti djela koje se preduzima na određeni način – “grubo” i d) pokušaj opravdavanja djela, u smislu preduzimanja bilo koje djelatnosti sa ciljem opravdavanja izvršenog međunarodnog krivičnog djela, bez obzira na to da li je do takvog opravdavanja, saglašavanja uopšte došlo u konkretnom slučaju.

Za postojanje ovog krivičnog djela je potrebno da se radnja izvršenja⁶:

1) odnosi na zakonom propisana međunarodna krivična djela kao što su: zločin genocida, zločin protiv čovječnosti ili ratni zločin, pod uslovom da je njihovo izvršenje utvrđeno pravnosnažnom presudom koja je donijeta: a) u skladu s Poveljom

⁴ Vidi Lejla Gačanica, Dejan Lučka, *Podnošenje pisane krivične prijave za krivična djela odobravanja, poricanja, grubog umanjivanja i pokušaja opravdavanja zločina genocida, zločina protiv čovječnosti ili ratnog zločina*, Sarajevo, Udruženje mladih za izgradnju mira, 2022, str. 66-73.

⁵ Vidi Elvedin Mulagić, *Negiranje genocida nad Bošnjacima*, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, Sarajevo, 2014, str. 112-116.

⁶ Vidi Harun Išerić, Nasir Muftić, Tahir Herenda, *Inkriminacija negiranja genocida u BiH – između bh. politike i slobode izražavanja*, Inicijativa mladih za ljudska prava u BiH, Sarajevo, 2022, str. 45-61.

Međunarodnog vojnog suda (tzv. "Nirnerškog" suda), b) *ad hoc* Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju (tzv. "Haškog tribunala"), c) Međunarodnog krivičnog suda (tzv. "Rimskog suda") ili d) suda u Bosni i Hercegovini. Pri tome je potrebno da se radi o takvim krivičnim djelima koja su usmjerena protiv grupe lica ili člana takve grupe koja je određena (definisana) s obzirom na rasu, boju kože, vjeroispovijest, porijeklo ili nacionalnu ili etničku pripadnost i

2) na određeni način - na način koji bi mogao podstaknuti (podstreknuti, izazvati, isprovocirati) na nasilje ili mržnju koja je usmjerena protiv takve grupe lica ili člana takve grupe, pri čemu neposredno nasilje ili mržnja uopšte ne moraju biti ispoljeni, manifestovani u konkretnom slučaju u spoljnom svijetu.

Za ovo je krivično djelo propisana kazna zatvora u trajanju od šest mjeseci do pet godina.

"Izazivanje nacionalne, rasne i verske mržnje, razdora i netrpeljivosti" (član 145a.), kao specifičan oblik ispoljavanja "djela negiranja ili opravdavanja zločina genocida ili drugih međunarodnih krivičnih djela", pored osnovnog oblika djela, javlja se u još tri teža, kvalifikovana oblika ispoljavanja.

Prvi teži oblik djela (stav 4.) se sastoji u javnom odobravanju, poricanju, grubom umanjenju ili pokušaju opravdavanja zločina genocida, zločina protiv čovječnosti ili ratnog zločina koji je prethodno utvrđen pravnosnažnom presudom domaćeg ili međunarodnog krivičnog djela.⁷ Za postojanje i pravnu kvalifikaciju ovog djela je potrebno da se navedena radnja izvršenja preduzima na specifičan način, odnosno specifičnim sredstvom – na način kojim se omogućava njihova dostupnost saznanju od strane individualno neodređenog broja lica. Naime, ovo teže djelo postoji ako je preduzeta djelatnost izvršenja osnovnog djela, ali tako da se ona javnosti učini dostupnom ili da se javnosti distribuiraju letci, slike ili drugi materijali. Za ovo je djelo propisana kazna zatvora najmanje jednu godinu.

Drugi teži oblik djela (stav 5.), za koji je propisana kazna zatvora najmanje tri godine, javlja se u dva pojava oblika ispoljavanja. Ovdje se radi o slučajevima izvršenja „javnog odobravanja, poricanja, grubog umanjenja ili pokušaja opravdavanja“ zločina genocida, zločina protiv čovječnosti ili ratnog zločina, pod uslovom da je utvrđen pravnosnažnom presudom domaćeg ili međunarodnog krivičnog suda⁸: 1) na zakonom propisani način: a) na način kojim se može (dovesti u konkretnu opasnost) poremetiti javni red i mir ili b) na način koji je preteći, zlostavljajući ili uvredljiv za oštećeno lice (stav 5.) i 2) od strane zakonom određenog lica, lica sa posebnim ličnim svojstvom (*delicta propria*): a) dužnosnika (službenog lica, b) odgovornog lica ili c) lica koje je zaposleno u instituciji vlasti ili bilo kojem organu koji se finansira putem javnog budžeta (stav 7.).

⁷ Vidi Edina Bećirević, Dina Barjaktarević, Marija Lučić, *Negiranje genocida – dilema između krivičnog procesuiranja i slobode govora*, Kriminalističke teme, Sarajevo, 1-2, 2007, str. 223-234.

⁸ Vidi Sabahudin Šarić, *Negiranje genocida. Znakovi vremena*. 2012, 57-58, str. 299-318.

Kao “službeno lice” u smislu učinioca ovog krivičnog djela (član 1, tačka 3. KZBiH) smatraju se: a) izabrani ili imenovani funkcioner u organima zakonodavne, izvršne i sudske vlasti Bosne i Hercegovine i u drugim državnim i upravnim ustanovama ili službama koje obavljaju određene upravne, stručne i druge poslove u okviru prava i dužnosti vlasti koja ih je osnovala, b) lice koje stalno ili povremeno vrši službenu dužnost u navedenim upravnim organima ili ustanovama, c) ovlašćeno lice u privrednom društvu ili u drugom pravnom licu kojem je zakonom ili drugim propisom donesenim na osnovu zakona povjereno vršenje javnih ovlašćenja, a koja u okviru tih ovlašćenja vrši određenu dužnost i d) drugo lice koje, uz naknadu ili bez naknade, vrši određenu službenu dužnost na osnovu ovlašćenja iz zakona ili drugog propisa donesenog na osnovu zakona.

Kao odgovorno lice (član 1. tačka 5. KZBiH) smatra se lice u privrednom društvu ili u drugom pravnom licu kojem je, s obzirom na njegovu funkciju ili na osnovu posebnog ovlašćenja, povjeren određeni krug poslova koji se odnose na primjenu zakona ili propisa donesenih na osnovu zakona ili opšteg akta privrednog društva ili drugog pravnog lica u upravljanju i rukovanju imovinom ili se odnose na rukovođenje proizvodnim ili nekim drugim privrednim procesom ili na nadzor nad njima.

Poslednji, treći, kvalifikovani oblik ispoljavanja ovog krivičnog djela (stav 6.) se sastoji u dodjeli (neposrednom ili posrednom - odlučivanju, odobravanju, predaji, uručanju) priznanja, nagrade, spomenice, bilo kakvog podsjetnika ili bilo kakve privilegije ili sličnog priznanja (zahvalnice, povelje, diploma) licu, za koje učinilac djela zna da je osuđeno pravnosnažnom presudom nadležnog suda za genocid, zločin protiv čovječnosti ili ratni zločin ili u imenovanju (davanju, dodjeljivanju ili proglašavanju) naziva javnom objektu kao što je ulica, trg, park, most, institucija, ustanova, opština ili grad, naselje i naseljeno mjesto ili slično ili u registrovanju naziva po ili prema licu koje je osuđeno pravnosnažnom presudom za genocid, zločin protiv čovječnosti ili ratni zločin ili u veličanju na bilo koji način lica koje je osuđeno pravnosnažnom presudom za genocid, zločin protiv čovječnosti ili ratni zločin.⁹

Ovo se djelo preduzima sa više alternativno propisanih djelatnosti koje se razlikuju prema vrsti, prirodi ili karakteru objekta napada. To su¹⁰: a) dodjela – neposredno/direktno ili posredno/indirektno odlučivanje, odobravanje, predaja ili uručenje priznanja, nagrade, spomenice, bilo kakvog podsjetnika ili bilo kakve privilegije ili sličnog priznanja (zahvalnice, povelje, diploma) licu za koje se zna da je osuđeno pravnosnažnom presudom nadležnog suda za genocid, zločin protiv čovječnosti ili ratni zločin; b) imenovanje – označavanje, davanje, dodjeljivanje ili proglašavanje naziva po ili prema licu koje je osuđeno pravnosnažnom presudom za genocid, zločin protiv čovječnosti ili ratni zločin bilo kom javnom objektu kao što je ulica, trg, park, most, institucija, ustanova, opština ili grad, naselje i naseljeno mjesto ili slično, c) registrovanje - u javnim ispravama, kod nadležnih državnih organa naziva po ili prema licu koje je osuđeno pravnosnažnom presudom za genocid, zločin protiv čovječnosti ili ratni zločin ili d) veličanje – glorifikovanje na bilo koji način lica koje je osuđeno pravnosnažnom presudom za

⁹ Vidi Jasmin Mujanović, *Bošnjaci – nacija nakon genocida*, Vrijeme, Zenica, 2024, str. 132-135.

¹⁰ Vidi Ajša Hafizović - Hadžimešić, *Na strani čovječnosti*, Udruženje Pokret majke enklava Srebrenica i Žepa, Sarajevo, 2024, str. 76-82.

genocid, zločin protiv čovječnosti ili ratni zločin.¹¹ Za ovo je krivično djelo propisana kazna zatvora najmanje tri godine.

3. Negiranje zločina genocida u pravu država u regionu

Pored pozitivnog krivičnog zakonodavstva Bosne i Hercegovine, i druga zakonodavstva država u regionu jugoistočne Evrope koje su nastale raspadom SFRJ takođe na više - manje sličan način propisuju posebno krivično djelo koje se manifestuje u vidu “negiranja” ili “osporavanja” međunarodnih krivičnih djela, u prvom redu zločina genocida. Takva je situacija u pravu: Crne Gore, Hrvatske, Sjeverne Makedonije i Srbije.

Krivično djelo “negiranje međunarodnih krivičnih djela” je propisano u različitim grupama krivičnih djela. To su: 1) krivična djela protiv čovječnosti i drugih dobara zaštićenih međunarodnim pravom (Srbija), 2) krivična djela protiv čovječnosti i međunarodnog prava (Sjeverna Makedonija), 3) krivična djela protiv javnog reda (Hrvatska) i 4) krivična djela protiv ustavnog uređenja i bezbjednosti (Crna Gora).

Pri tome se uočavaju dva zakonska sistema ovih inkriminacije. To su: 1) propisivanje posebnog, samostalnog krivičnog djela – kao što je slučaj samo u Sjevernoj Makedoniji gdje je predviđeno posebno krivično djelo pod nazivom “Odobranje ili opravdavanje genocida, zločina protiv čovječnosti ili ratnih zločina” i 2) propisivanje posebnog oblika ili vida ispoljavanja nekog od postojećih krivičnih djela: a) “Rasna i druga diskriminacija” (Srbija), b) “Javno poticanje na nasilje i mržnju” (Hrvatska) i c) “Izazivanje nacionalne, rasne i vjerske mržnje” (Crna Gora).

3.1. Crna Gora

Krivični zakonik Crne Gore¹² u glavi XXIX pod nazivom “Krivična djela protiv ustavnog uređenja i bezbjednosti Crne Gore” predviđa krivično djelo “Izazivanje nacionalne, rasne i vjerske mržnje” (član 370.). Prema zakonskom tekstu (stav 2.), ovo krivično djelo se sastoji u javnom odobravanju, negiranju postojanja ili značajnom umanjenju težine krivičnih djela genocida, zločina protiv čovječnosti i ratnih zločina koja su učinjena protiv grupe ili člana grupe koja je određena na osnovu rase, boje kože, religije, porijekla, državne ili nacionalne pripadnosti, na način koji može dovesti do nasilja ili izazvati mržnju prema grupi lica ili članu takve grupe, ukoliko su takva krivična djela utvrđena pravnom presudom suda u Crnoj Gori ili međunarodnog krivičnog suda.

Ovo se delo može izvršiti sljedećim alternativno propisanim djelatnostima: a) javno odobravanje, b) negiranje (osporavanje) postojanja ili c) značajno (u većoj mjeri) umanjenje težine zakonom nabrojanih međunarodnih krivičnih djela.

¹¹ Vidi Dušan Aleksić (2023). *Zavjera, ratovi i genocid nad srpskim narodom*, Grafomark, Laktaši, str. 86-91.

¹² „Službeni list Crne Gore“, br. 70/03, 13/04, 47/06, 40/08, 25/10, 32/11, 64/11, 40/13, 56/13, 42/15, 58/15, 44/17, 49/18, 3/20, 26/21, 144/21, 145/21 i 110/23.

Za postojanje djela potrebno je da se radnja izvršenja preduzima¹³: a) u odnosu na krivična djela: genocid, zločin protiv čovječnosti i ratne zločine. Radi se o krivičnim djelima koja su učinjena na štetu (protiv) grupe ili člana grupe koja je određena na osnovu rase, boje kože, religije, porijekla, državne ili nacionalne pripadnosti, b) u odnosu na međunarodna krivična djela koja su utvrđena pravnosnažnom presudom suda u Crnoj Gori ili međunarodnog krivičnog suda i c) na određeni način - na način koji može dovesti (izazvati) do nasilja ili izazvati mržnju prema grupi lica ili članu takve grupe. Za ovo je djelo propisana kazna zatvora u trajanju od šest mjeseci do pet godina.

Krivično djelo se, pored osnovnog oblika djela, javlja u dva teža oblika ispoljavanja.

Prvi teži oblik djela (stav 3.) postoji ako je radnja izvršenja osnovnog djela kao: javno odobravanje, negiranje postojanja ili značajno umanjevanje težine krivičnih djela genocida, zločina protiv čovječnosti i ratnih zločina preduzeta na određeni način (pri čemu ovaj način izvršenja djela predstavlja kvalifikatornu okolnost): a) prinudom (upotrebom fizičke, mehaničke ili druge sile jednog lica prema drugom ili prijetnjom takve upotrebe sile), b) zlostavljanjem (prouzrokovanjem fizičke ili psihičke boli, patnje nelagodnosti bez narušavanja tjelesnog integriteta u bilo kom obliku), c) ugrožavanjem sigurnosti (izazivanjem straha za ličnu ili imovinsku sigurnost), d) izlaganjem poruzi nacionalnih, etničkih ili vjerskih simbola, e) oštećenjem (privremeno, djelimično ili kratkotrajno djelovanje na oblik ili supstancu) tuđih stvari i f) sknavljenjem spomenika, spomenobilježja ili grobova. Za ovo je djelo propisana kazna zatvora u trajanju od jedne do osam godina.

Najteži oblik djela (stav 4.) se sastoji u preduzimanju bilo koje od više alternativno propisanih djelatnosti radnje izvršenja: javno odobravanje, negiranje postojanja ili značajno umanjevanje težine izvršenih krivičnih djela genocida, zločina protiv čovječnosti i ratnih zločina u dva slučaja: a) na poseban način – zloupotrebom položaja (iskorišćavanjem svoga ovlašćenja, prekoračenjem granica svoga ovlašćenja ili nevršenjem svoje dužnosti) ili b) čime je prouzrokovana posljedica povrede zaštićenog dobra koja se javlja u vidu: nereda, nasilja ili drugih teških posljedica za zajednički život naroda, nacionalnih manjina ili etičnih grupa koje žive u Crnoj Gori. Za ovo je djelo propisana kazna zatvora u trajanju od dvije do deset godina.

3.2. Hrvatska

Kazneni zakon Hrvatske¹⁴ u glavi XXX pod nazivom “Kaznena djela protiv javnog reda” predviđa krivično djelo “Javno poticanje na nasilje i mržnju” (član 325.). Ovo se djelo (stav 4.) sastoji u javnom odobravanju, poricanju ili znatnom umanjevanju krivičnog djela genocida, zločina agresije, zločina protiv čovječnosti ili ratnog zločina,

¹³ Vidi Ljubiša Lazarević, Branko Vučković, Vesna Vučković, *Komentar Krivičnog zakonika Crne Gore*, Obod, Cetinje, str. 860-862.

¹⁴ „Narodne novine Republike Hrvatske“, br. 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19, 84/21, 114/22, 114/23 i 36/24.

koje je usmjereno prema skupini ljudi ili pripadniku skupine zbog njihove rasne, vjerske, nacionalne ili etničke pripadnosti, porijekla ili boje kože, na način koji je prikladan podstaknuti nasilje ili mržnju protiv takve skupine ili pripadnika te skupine.¹⁵ U osnovi ovog zakonskog rješenja se nalazi Okvirna odluka Evropske unije 2008/913/PUP od 28. novembra 2008. godine o suzbijanju određenih oblika i načina izražavanja rasizma i ksenofobije krivičnopravnim sredstvima.¹⁶

Krivično djelo “Javno poticanje na nasilje i mržnju” izvršava se sljedećim alternativno propisanim djelatnostima: a) odobravanje - prihvatanje, saglašavanje, mirenje, b) poricanje - negiranje ili c) znatno umanjenje krivičnog djela - smanjivanje obima ili intenziteta prouzrokovane posljedice ili krivice njegovog učinioca koje mora biti “znatno” – značajno, naročito, osobito, grubo, u većem obimu, intenzitetu ili u dužem trajanju.¹⁷

Za postojanje ovog krivičnog djela je potrebno da se radnja izvršenja preduzima¹⁸: a) na određeni način – “javno”, dakle, na način kojim se sadržina, odnosno cilj preduzete radnje čini dostupnim individualno neodređenom broju ljudi, b) u odnosu na međunarodna krivična djela genocid, zločin agresije, zločin protiv čovječnosti ili ratni zločin, c) prema skupini (grupi) ljudi ili pripadniku skupine zbog njihove rasne, vjerske, nacionalne ili etničke pripadnosti, porijekla ili boje kože i d) tako da može da podstakne (izazove nova ili potencira, pojača, intenzivira) nasilje ili mržnja protiv takve skupine ili pripadnika te skupine, bez obzira na to da li je do toga uopšte došlo u konkretnom slučaju. Kao mržnja (u smislu člana 87. tačka 20. Kaznenog zakona) smatra se izvršenje djela zbog rasne pripadnosti, boje kože, vjeroispovijesti, nacionalnog ili etničkog porijekla, jezika, invaliditeta, pola, polnog opredjeljenja ili rodnog identiteta drugog lica.

Za ovo je djelo propisana kazna zatvora do tri godine, s tim što je kažnjiv i pokušaj ovog krivičnog djela (stav 5.).

3.3. Sjeverna Makedonija

Krivični zakonik Sjeverne Makedonije¹⁹ u glavi XXXIV pod nazivom “Krivična djela protiv čovječnosti i međunarodnog prava” predviđa, za razliku od drugih zakonskih rješenja, samostalno krivično djelo pod nazivom “Odobravanje ili opravdavanje na genocid, zlostorstva protiv čovječnosti ili voeni zlostorstva” (član 407a. – “Odobravanje ili opravdavanje genocida, zločina protiv čovječnosti ili ratnih zločina”). Osnovni oblik djela se javlja u tri pojavna vida ispoljavanja.

¹⁵ Vidi Ana Garačić, A., *Kazneni zakon u sudskoj praksi, posebni dio*, Libertin naklada, Rijeka, 2023, str. 254-257.

¹⁶ Objava: Official Journal of the European Union, L 328, 06 December 2008, pp. 55-58.

¹⁷ Leo Cvitanović *et al.*, *Kazneno pravo, posebni dio*, Pravni fakultet, Zagreb, 2018, str. 322-325.

¹⁸ Ksenija Turković, *Komentar Kaznenog zakona i drugi izvori novoga hrvatskog kaznenog zakonodavstva*, Narodne novine, Zagreb, 2013, 399 i 400.

¹⁹ “Služben vesnik na Republika Makedonija”, br. 37/96, 80/99, 4/02, 43/03, 19/04, 81/05, 60/06, 73/06, 87/07, 7/08, 139/08, 114/09, 51/11, 135/11, 185/11, 142/12, 166/12, 55/13, 82/13, 14/14, 27/14, 28/14, 41/14, 115/14, 132/14, 160/14, 199/14, 196/15, 226/15, 169/16, 97/17, 170/17, 248/18, 36/23 i 188/23.

Za prvi vid ispoljavanja osnovnog oblika djela (stav 1.) alternativno je propisana novčana kazna ili kazna zatvora do tri godine. Ovo se djelo sastoji u javnom negiranju, grubom umanjenju, odobravanju ili opravdavanju taksativno navedenih međunarodnih krivičnih djela: genocida, zločina protiv čovječnosti ili ratnih zločina. Radnja izvršenja djela se sastoji iz više alternativno propisanih djelatnosti. To su: a) javno negiranje - osporavanje koje se vrši na poseban način - "javno", tako da sadržina iznijetih tvrdnji bude saznata od strane individualno neodređenog broja ljudi, b) umanjenje - minimiziranje, smanjivanje težine ili opasnosti koje se javlja kao "grubo", dakle, značajno, u većem stepenu ili obimu, odnosno u dužem trajanju, c) odobravanje - saglašavanje, davanje svog pristanka ili saglasnosti ili d) opravdavanje – pronalaženje opravdanja, osnovanosti.

Za postojanje djela je potrebno da se radnja izvršenja odnosi na "određena" međunarodna krivična djela, što znači da ove činjenice moraju biti obuhvaćene umišljajem učinioca. Radi se o krivičnim djelima za koja još uvijek nije donijeta pravnosnažna presuda, pa čak i ako takva djela nisu otkrivena ili dokazana od strane nadležnih organa krivičnog pravosuđa, odnosno ako se uopšte ne zna ko je njihov izvršilac.

Drugi vid ispoljavanja osnovnog dela (stav 2.) se sastoji u javnom negiranju, grubom minimiziranju (umanjenju), odobravanju ili opravdavanju izvršenih taksativno navedenih međunarodnih krivičnih djela: genocida, zločina protiv čovječnosti ili ratnih zločina, koja su utvrđena pravnosnažnom presudom domaćeg ili međunarodnog suda. Za razliku od prethodnog vida ispoljavanja ovog krivičnog djela, u ovom je slučaju, potrebno da je radnja izvršenja preduzeta u odnosu na pravnosnažno presuđeno međunarodno krivično djelo.

Dakle, objektivan uslov ove inkriminacije predstavlja činjenica da je učiniocu djela poznato da je za neko od propisanih međunarodnih krivičnih djela već donijeta presuda, bilo domaćeg suda u Sjevernoj Makedoniji, bilo međunarodnog (privremenog – *ad hoc* ili stalnog) suda u kojoj je utvrđeno, izvedenim dokazima, da je izvršeno (ili pokušano) neko od krivičnih djela, te da je određeno lice oglašeno odgovornim (krivim) za isto djelo, odnosno da mu je izrečena bilo koja kazna.

Za ovo je djelo propisana kazna zatvora u trajanju od jedne do tri godine.

Kazna zatvora u trajanju od jedne do tri godine je takođe propisana i za treći vid ispoljavanja krivičnog djela iz člana 407a. stav 3. Ovo se djelo sastoji u javnom negiranju, grubom umanjenju, odobravanju ili opravdavanju (dakle, i ovdje se radi o identičnim djelatnostima u smislu radnje izvršenja) u odnosu na taksativno navedena međunarodna krivična djela: genocida, zločina protiv čovečnosti i ratnih zločina, uz koje su dodata nova djela kao što su "holokaust"²⁰ i druga krivična djela koja su izvršena od strane nacional-socijalističkog režima".

Teži oblik krivičnog dela (stav 4.), za koji je propisana kazna zatvora u trajanju od jedne do pet godina, postoji u slučaju preduzimanja bilo koje od više alternativno propisanih djelatnosti u okviru radnje izvršenja osnovnog djela: javnog negiranja, grubog

²⁰ Vidi Berel, Lang, *Six questions on (or about) holocaust denial*, History and Theory, Wiley, vol. 49, no. 2, 2010, pp. 157-168.

umanjenja, odobravanja ili opravdavanja taksativno navedenih međunarodnih krivičnih djela: genocida, zločina protiv čovječnosti, ratnih zločina, holokausta i drugih krivičnih djela koja su izvršena od strane nacional-socijalističkog režima pod sljedećim uslovima: 1) da je radnja preduzeta na određeni način (gdje način izvršenja dela predstavlja kvalifikatornu okolnost za koju Zakonik predviđa strožije kažnjavanje) - na način kojim se podstiče (izaziva nova ili pojavača, intenzivira postojeća) mržnja, diskriminacija ili nasilje prema licu ili skupini lica zbog njihove rase, boje kože, nacionalnosti, nacionalnog porijekla, vjere ili uvjerenja, invaliditeta, pola, rodnog identiteta, polne orijentacije i političkog uvjerenja, 2) da je usljed preduzete radnje došlo do izazivanja, stvaranja, prouzrokovanja uznemirenja (građana) javnosti ili 3) da je radnja preduzeta na način koji je posebno (naročito, značajno, grubo, u većoj mjeri) prijeteci (kada se drugom licu stavlja u izgled, najavljuje nanošenje kakvog zla) ili uvredljiv (kada se teško, grubo vrijeđa čast ili ugled drugog lica u smislu skupa nematerijalnih, moralnih vrijednosti čovjeka.).

3.4. Srbija

Krivični zakonik Srbije²¹ je Zakonom o izmjenama i dopunama²² 2016. godine propisao, u grupi krivičnih djela protiv čovječnosti i drugih dobara zaštićenih međunarodnom pravom, krivično djelo "Rasna i druga diskriminacija" (član 387.). Novouvedeni oblik ispoljavanja ovog dela (stav 5.) predviđa odgovornost za "propagiranje i negiranje" genocida, zločina protiv čovječnosti ili ratnih zločina.

Ovo se djelo, za koje je propisana kazna zatvora u trajanju od šest mjeseci do pet godina, preduzima sljedećim alternativno propisanim djelatnostima²³: a) odobravanje – saglašavanje, prihvatanje, opravdavanje, b) negiranje postojanja – usmeno ili u pisanoj formi, izričito ili prećutno isticanje nepostojanja taksativno navedenih krivičnih djela, njihovog izvršenja uopšte ili od strane određenih lica i c) značajno umanjenje težine – omalovažavanje, nipodaštavanje, osporavanje obima, intenziteta, prirode, karaktera ili težine izvršenih međunarodnih krivičnih djela, koji se ipak ne negiraju. Važno je da je ovo umanjenje težine "u značajnoj mjeri". Kada postoji "značajno" umanjenje težine učinjenog krivičnog djela, predstavlja faktičko pitanje koje sud rješava u svakom konkretnom slučaju uzimajući u obzir utvrđene objektivne, odnosno subjektivne okolnosti učinjenog djela i krivice njegovog učinioca.²⁴

Za postojanje ovog krivičnog djela potrebno je ispunjenje sljedećih konstitutivnih elemenata bića²⁵: a) radnja izvršenja se preduzima na određeni način – "javno", na javnom mjestu, pod uslovima, na način i pod okolnostima tako da sadržinu ove radnje može saznati individualno neodređeni broj ljudi, bez obzira na to da li je neko lice ovakve aktivnosti učinioca uopšte saznalo, odnosno shvatilo (razumjelo) njihovu sadržinu i

²¹ "Službeni glasnik Republike Srbije", br. 85/05, 88/05, 107/05, 72/09, 111/09, 121/12, 104/13, 108/14, 94/16 i 35/19.

²² "Službeni glasnik Republike Srbije" broj 94/16.

²³ Vidi Nataša Delić, *Krivično pravo posebni deo*, Pravni fakultet, Beograd, 2021, str. 429-431

²⁴ Vidi Slobodan P. Stojanović, *Blasfemija genocida – sa posebnim osvrtom na presude o genocidu u Srebrenici*, Dosije, Beograd, str. 67-76

²⁵ Đorđe Đorđević, Dragana Kolarić, *Krivično pravo, posebni deo*, Kriminalističko-policijski univerzitet, Beograd, 2020, 305 i 306.

smisao; b) radnja izvršenja se odnosi na zakonom taksativno navedena međunarodna krivična dela. To su genocid, zločin protiv čovječnosti i ratni zločini; c) navedena međunarodna krivična djela treba da su učinjena protiv grupe lica ili bilo kog člana takve grupe koja je određena na osnovu rase, boje kože, vjere, porijekla, državne, nacionalne ili etničke pripadnosti²⁶; d) postojanje i pravna kvalifikacija navedenih međunarodnih krivičnih djela mora biti prethodno utvrđena pravnosnažnom presudom nadležnog suda u Republici Srbiji ili pravnosnažnom presudom Međunarodnog krivičnog suda, što mora biti poznato učiniocu djela (obuhvaćeno njegovom sviješću) i e) radnja izvršenja se preduzima na zakonom propisani način (gdje je način izvršenja djela elemenat njegovog bića) – to je način koji može dovesti (prouzrokovati, izazvati, isprovocirati) do nasilja ili izazivanja mržnje prema takvoj grupi lica ili članu te grupe. Ovdje nasilje ili mržnja još uvijek nisu nastupili kao posljedica preduzete radnje izvršenja, ali je njihovo nastupanje izvjesno, sigurno.

Učinioc ovog djela može biti svako lice (pa čak i lice koje je prethodno osuđeno za navedena međunarodna krivična djela). U pogledu krivice, potreban je umišljaj učinioca koji obuhvata njegovu svijest o pravnoj kvalifikaciji učinjenih međunarodnih krivičnih djela i donijetoj pravnonažnoj odluci nadležnog domaćeg ili međunarodnog suda (ali ne i nacionalnog suda neke druge države).

4. Zaključak

Na bazi relevantnih međunarodnih dokumenata koji su donijeti u okviru Organizacije ujedinjenih nacija sva savremena krivična zakonodavstva u svijetu predviđaju krivičnu odgovornost i kazne za najteža međunarodna krivična djela kojima se povređuju ili narušavaju međunarodni mir i bezbjednost čovječanstva kao što su zločin genocida, zločin protiv čovječnosti i ratni zločini. Za ova teška krivična djela primjenjuju se još neka posebna specifična pravila kažnjivosti kao što su: a) primarna je nadležnost međunarodnih sudskih organa za njihove učinioce, b) za krivično gonjenje učinilaca djela se primjenjuje univerzalni princip prostornog važenja nacionalnih krivičnih zakona, c) za ova djela ne nastupa zakonska zastarjelost krivičnog gonjenja ili izvršenja izrečene kazne, d) pored neposrednih izvršilaca, kažnjivi su svi oblici saučesništva kao radnja izvršenja i e) krivičnoj odgovornosti su podložne radnje negiranja ili osporavanja ovih krivičnih djela.

Analizirana krivičnih djela “negiranja, odnosno veličanja izvršenog genocida ili drugih međunarodnih krivičnih djela” u regionalnom krivičnom zakonodavstvu na prostoru jugoistočne Evrope se preduzimanju sa više/manje sličnim djelatnostima kao što su: 1) odobravanje, negiranje postojanja ili značajno umanjenje težine izvršenog djela (Crna Gora, Srbija), 2) negiranje, grubo umanjenje, odobravanje ili opravdavanje izvršenog krivičnog djela (Sjeverna Makedonija), 3) odobravanje poricanje ili znatno

²⁶ Vidi Nataša Mrvić Petrović, *Krivično pravo, posebni deo*, Pravni fakultet Univerziteta Union i Službeni glasnik, Beograd, str. 212-214

umanjenje krivičnog djela (Hrvatska) i 4) odobravanje, poricanje, grubo umanjenje ili pokušaj opravdavanja (Bosna i Hercegovina).

Radnja izvršenja ovih krivičnih djela se preduzima u odnosu na međunarodna krivična djela: 1) genocid, zločin protiv čovječnosti i ratne zločine (Crna Gora, Srbija), 2) genocid, zločin protiv čovječnosti, ratne zločine, holokaust i druga krivična djela koja su izvršena od strane nacional-socijalističkog režima (Sjeverna Makedonija), 3) genocid, zločin agresije, zločin protiv čovječnosti ili ratni zločin (Hrvatska) i 4) zločin genocida, zločin protiv čovječnosti ili ratni zločin utvrđen pravosnažnom presudom u skladu s Poveljom Međunarodnog vojnog suda pridruženom uz Londonski sporazum od 8. avgusta 1945. godine ili Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju ili Međunarodnog krivičnog suda ili suda u Bosni i Hercegovini (Bosna i Hercegovina). Bez obzira na vrstu propisane djelatnosti u okviru radnje izvršenja - one se preduzimaju na određeni način: "javno" (Bosna i Hercegovina, Crna Gora, Hrvatska, Srbija, Sjeverna Makedonija).

Za postojanje ovog djela je potrebno da se radnja izvršenja preduzima u odnosu na: 1) donijetu pravosnažnu presudu domaćeg ili međunarodnog suda (Crna Gora, Srbija, Sjeverna Makedonija), 2) pravosnažnu presudu u skladu s Poveljom Međunarodnog vojnog suda pridruženom uz Londonski sporazum od 8. avgusta 1945. godine ili Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju ili Međunarodnog krivičnog suda ili suda u Bosni i Hercegovini (Bosna i Hercegovina) ili 3) presudu domaćeg ili međunarodnog suda.

Za krivično djelo "negiranja ili veličanja međunarodnih krivičnih djela" su za osnovno djelo u različitim zakonodavstvima propisane različite vrste ili mjere kazni. To su: a) kazna zatvora u trajanju od šest mjeseci do pet godina (Bosna i Hercegovina, Crna Gora, Srbija), b) novčana kazna ili kazna zatvora do tri godine (Sjeverna Makedonija) i c) kazna zatvora do tri godine (Hrvatska).

"Negiranje, osporavanje ili pak veličanje međunarodnih krivičnih djela" se, pored osnovnog oblika ispoljavanja, u pojedinim krivičnim zakonodavstvima, javlja i u težem, kvalifikovanom obliku ispoljavanja. Takav je slučaj u zakonodavstvu Sjeverne Makedonije koje poznaje samo jedan teži oblik djela. Ovdje se kao kvalifikatorne okolnosti javljaju: a) način izvršenja djela - način kojim se podstiče mržnja, diskriminacija ili nasilje prema licu ili skupini (grupi) lica zbog njihove rase, boje kože, nacionalnosti, nacionalnog porijekla, vjere ili uverenja, invaliditeta, pola, rodnog identiteta, polne orijentacije i političkog uvjerenja, b) posljedica djela u vidu povrede kao izazivanje uznemirenja (građana) javnosti ili c) način izvršenja djela - način koji je osobito (značajno, naročito) "prijeteci ili uvredljiv".

Dva teža oblika ispoljavanja analiziranog krivičnog djela predviđa Krivični zakonik Crne Gore tako što je radnja izvršenja preduzeta: 1) na određeni način - prinudom (upotrebom sile ili prijetnjom upotrebe sile), zlostavljanjem, ugrožavanjem sigurnosti, izlaganjem poruzi nacionalnih, etničkih ili vjerskih simbola, oštećenjem tuđih stvari, sknavljenjem spomenika, spomen-obilježja ili grobova (stav 3.), 2) na određeni način - zloupotrebom položaja (iskorišćavanjem ovlašćenja, prekoračenjem granica ovlašćenja ili nevršenjem dužnosti) ili 3) tako da je nastupila teža posljedica povrede u vidu: a) nereda,

b) nasilja ili c) drugih teških posljedica (čije se postojanje utvrđuje kao faktičko pitanje) za zajednički život naroda, nacionalnih manjina ili etičnih grupa koje žive u Crnoj Gori (stav 4.).

S druge strane, krivično zakonodavstvo Bosne i Hercegovine, predviđa čak tri teža, kvalifikovana oblika ispoljavanja ovog krivičnog djela. Tako se teži oblici ovog dela javljaju u sljedećim slučajevima: 1) ako je bilo koja od više alternativno propisanih djelatnosti u okviru radnje izvršenja osnovnog djela preduzeta na poseban, specifičan način, odnosno "specifičnim" sredstvom javnog obnarodovanja - tako da se javnosti učini dostupnim ili se javnosti distribuiraju letci, slike ili drugi materijali, za što je propisana kazna zatvora najmanje jedne godine; 2) ako je bilo koja od više alternativno propisanih djelatnosti u okviru radnje izvršenja osnovnog djela preduzeta: a) na određeni način - na način kojim se može poremetiti javni red i mir ili na način koji je prijeteći, zlostavljajući ili uvredljiv za oštećeno lice i b) od strane određenog lica, lica sa posebnim ličnim svojstvom kao što su: službeno lice, odgovorno lice ili lice koje je zaposleno u instituciji vlasti ili bilo kojem organu koji se finansira putem javnog budžeta, za što je propisana kazna zatvora najmanje tri godine; 3) koje se sastoji u dodjeli priznanja, nagrade, spomenice, bilo kakvog podsetnika ili bilo kakve privilegije ili sličnom priznanju licu koje je osuđeno pravnosnažnom presudom za genocid, zločin protiv čovječnosti ili ratni zločin ili u imenovanju naziva javnom objektu kao što je ulica, trg, park, most, institucija, ustanova, opština ili grad, naselje i naseljeno mjesto ili slično ili u registrowanju naziva po ili prema licu koje je osuđeno pravnosnažnom presudom za genocid, zločin protiv čovječnosti ili ratni zločin ili u veličanju na bilo koji način lica koje je osuđeno pravnosnažnom presudom za genocid, zločin protiv čovječnosti ili ratni zločin.

Za teži oblik krivičnog djela su propisane različite kazne, zavisno od vrste zakona/zakonika koji ga propisuje: 1) kazna zatvora u trajanju od jedne do pet godina (Sjeverna Makedonija), 2) kazna zatvora najmanje jednu godinu, odnosno najmanje tri godine (Bosna i Hercegovina) i 3) kazna zatvora u trajanju od jedne do osam godina, odnosno u trajanju od dvije do deset godina (Crna Gora).

Konačno, teži, kvalifikovani oblik ispoljavanja ovog krivičnog djela ne predviđaju zakonodavstva Hrvatske i Srbije.

Sva navedena regionalna krivična zakonodavstva, kao što analiza pokazuje, predviđaju solidan i kvalitetan sistem krivičnopravne zaštite od različitih protivpravnih, uglavnom, „javno“, dostupno velikom broju individualno neodređenih ljudi, djelatnosti kojima se negira, poriče, umanjuje ili se pak veliča, opravdava ili odobrava izvršeni (i najčešće presuđeni) zločin genocida, odnosno drugi težak međunarodni zločin. Na taj način se postavlja efikasan temelj za pomirenje među narodima u smislu između žrtava i zločinaca.

LITERATURA

a) Knjige i članci

1. **Aleksić, D.** (2023). *Zavjera, ratovi i genocid nad srpskim narodom*, Grafomark, Laktaši, 2023.
2. **Anderson, K., Jessee, E.**, *Introduction*, Researching Perpetrators of Genocide. University of Wisconsin Press, 2020.
3. **Bachman, J.**, *Genocide and Imperialism*, The Palgrave Encyclopedia of Imperialism and Anti-Imperialism, Springer International Publishing, 2021, pp. 1012–1022.
4. **Bachman, J.**, *The Politics of Genocide: From the Genocide Convention to the Responsibility to Protect*, Rutgers University Press, 2022.
5. **Bećirević, E., Barjaktarević, D., Lučić, M.**, *Negiranje genocida – dilema između krivičnog procesuiranja i slobode govora*, *Kriminalističke teme*, Sarajevo, 1-2, 2007, 223-234.
6. **Cvitanović, L., Derenčinović, D., Turković, K., Munivrana Vajda, M., Dragičević Prtenjača, M., Maršavelski, A., Roksandić Vidlička, S.**, *Kazneno pravo. Posebni dio*, Pravni fakultet, Zagreb, 2018.
7. **Delić, N.**, *Krivično pravo. Posebni dio*, Pravni fakultet, Beograd, 2021.
8. **Đorđević, Đ., Kolarić, D.**, *Krivično pravo. Posebni dio*, Kriminalističko-policijski univerzitet, Beograd, 2020.
9. **Gaćanica, L., Lučka, D.**, *Podnošenje pisane krivične prijave za krivična djela odobravanja, poricanja, grubog umanjivanja i pokušaja opravdavanja zločina genocida, zločina protiv čovječnosti ili ratnog zločina*, Udruženje mladih za izgradnju mira, Sarajevo, 2022.
10. **Garačić, A.**, *Kazneni zakon u sudskoj praksi, posebni dio*, Libertin naklada, Rijeka, 2023.
11. **Hafizović Hadžimešić, A.**, *Na strani čovječnosti*, Udruženje Pokret majke enklava Srebrenica i Žepa, Sarajevo, 2024.
12. **Išerić, H., Muftić, N., Herenda, T.**, *Inkriminacija negiranja genocida u BiH – između bh politike i slobode izražavanja*, Inicijativa mladih za ljudska prava u BiH, Sarajevo, 2022.
13. **Jakobs, L.S.**, *Historical Revisionism Versus Holocaust Denial*, u: Israel W. Charny Encyclopedia of Genocide, ABC-CLIO: Oxford, 1999.
14. **Jones, A.**, *Genocide: A Comprehensive Introduction*, Taylor & Francis, 2023.
15. **Kiernan, B.**, *General Editor's Introduction to the Series: Genocide: Its Causes, Components, Connections and Continuing Challenges*, In Kiernan, Lemos & Taylor, 2023, pp. 1–30.
16. **Kugler, T.**, *The Demography of Genocide, Economic Aspects of Genocides, Other Mass Atrocities, and Their Preventions*, Oxford University Press, 2016, pp. 102–124.
17. **Lang, B.**, *Six questions on (or about) holocaust denial*, History and Theory, Wiley, vol. 49, no. 2, 2010, pp. 157-168.
18. **Lazarević, Lj., Vučković, B., Vučković, V.** (2004). *Komentar Krivičnog zakonika Crne Gore*, Obod, Cetinje.
19. **Moyd, M.**, *Genocide and War*, In Bloxham & Moses, 2022, pp. 222–252.

20. **Moses, A.D.**, *Genocide as a Category Mistake: Permanent Security and Mass Violence Against Civilians*, *Genocidal Violence: Concepts, Forms, Impact*, De Gruyter, 2023, pp. 15–38.

21. **Mrvić Petrović, N.**, *Krivično pravo. Posebni deo*, Pravni fakultet Univerziteta Union i Službeni glasnik, Beograd, 2019.

22. **Mujanović, J.**, *Bošnjaci – nacija nakon genocida*, Vrijeme, Zenica, 2024.

23. **Mulagić, E.** *Negiranje genocida nad Bošnjacima*, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, Sarajevo, 2014.

24. **Naimark, N.M.**, *Genocide: A World History*, Oxford University Press, 2017.

25. **Schabas, W.A.**, *The Law and Genocide*, In Bloxham & Moses, 2010, pp. 123–141.

26. **Shaw, M.**, *Genocide and International Relations: Changing Patterns in the Transitions of the Late Modern World*. Cambridge University, 2014.

27. **Simović, N.M.**, *Genocid i agresija na Bosnu i Hercegovinu sa odbrambeno-bezbjednosnog aspekta*, Pravna misao, Sarajevo, god. 23, br. 5–8, 1992, str. 57–69.

28. **Simović, N.M., Sijerčić-Čolić, H., Tomić, H.**, *Ratni zločini u BiH, pravomoćno završeni kazneni postupci u Bosni i Hercegovini, 1992–2006, optužnice, žalbe, presude*, Sarajevo, ABA/CEELI, Udruženje tužilaca BiH, Sarajevo, 2006.

29. **Simović, N.M.**, *Ratni zločini u apelacijama Ustavnom sudu Bosne i Hercegovine*, u: “Savremene tendencije krivične represije kao instrument suzbijanja kriminaliteta”, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Beograd, 2010, str. 29–62.

30. **Simović, N.M., Simović, M.V.**, *Genocid u međunarodnom krivičnom pravu Bosne i Hercegovine*, Anali Pravnog fakulteta Univerziteta u Zenici, god. 5, broj 10, 2012, str. 51–72.

31. **Simović, N.M., Simović, M.V., Simović, M.**, *Ratni zločini u Rimskom statutu Međunarodnog krivičnog suda*, Vještak, Banja Luka, god. 1, broj 1, 2014, str. 8–18.

32. **Simović, N.M., Jovašević, D., Simović, M.V.**, *Utvrdjivanje odgovornosti za međunarodna krivična djela kao osnov regionalne saradnje na zapadnom Balkanu*, u: “Pravni aspekti odnosa između država Zapadnog Balkana”, Zbornik radova, Međunarodna naučno-stručna konferencija, Pravni fakultet PIM Univerziteta, Banja Luka – Lukavica, 2014, str. 1–16.

33. **Simović, N.M., Simović, M.V.**, *Sistem sankcija za međunarodna krivična djela*, Kriminalistička, kriminološka i pravna istraživanja, Travnik, god. 2, broj 2, 2023, str. 4–21.

34. **Stojanović, S.**, *Blasfemija genocida – sa posebnim osvrtom na presude o genocidu u Srebrenici*, Dosije, Beograd, 2021.

35. **Stone, D., Jinks, R.**, *Genocide and memory*, in: Bloxham & Moses, 2022, pp. 253–276.

36. **Šarić, S.**, *Negiranje genocida*, Znakovi vremena, Sarajevo, 2012, 57-58, 299-318.

37. **Turković, K.** *Komentar Kaznenog zakona i drugi izvori novoga hrvatskog kaznenog zakonodavstva*, Narodne novine, Zagreb, 2013.

38. **Weiss-Wendt, A.**, *The state and genocide*, in: Bloxham & Moses, 2022, pp. 161–190.

Pravni izvori:

Kazneni zakon („Narodne novine Republike Hrvatske“, br. 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19, 84/21, 114/22, 114/23 i 36/24)

Krivični zakon („Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“, br. 3/03, 32/03, 37/03, 54/04, 61/04, 30/05, 53/06, 55/06, 32/07, 8/10, 47/14, 22/15, 40/15, 35/18, 46/21, 31/23 i 47/23)

Krivičen zakonik („Služben vesnik na Republika Makedonija“, br. 37/96, 80/99, 4/02, 43/03, 19/04, 81/05, 60/06, 73/06, 87/07, 7/08, 139/08, 114/09, 51/11, 135/11, 185/11, 142/12, 166/12, 55/13, 82/13, 14/14, 27/14, 28/14, 41/14, 115/14, 132/14, 160/14, 199/14, 196/15, 226/15, 169/16, 97/17, 170/17, 248/18, 36/23 i 188/23)

Krivični zakonik („Službeni glasnik Republike Srpske, br. 85/05, 88/05, 107/05, 72/09, 111/09, 121/12, 104/13, 108/14, 94/16 i 35/19)

Krivični zakonik („Službeni list Crne Gore, br. 70/03, 13/04, 47/06, 40/08, 25/10, 32/11, 64/11, 40/13, 56/13, 42/15, 58/15, 44/17, 49/18, 3/20, 26/21, 144/21, 145/21 i 110/23)

Miodrag N. Simović, PhD, Academic Professor Emeritus

full member of the Academy of Sciences and Arts of Bosnia and Herzegovina
Faculty of Law, University of Bihać, professor emeritus,

Vladimir M. Simović, PhD, Full Professor

prosecutor's Office of Bosnia and Herzegovina
Faculty of Security and Protection Independent University in Banja Luka

CRIMINAL RESPONSIBILITY FOR DENIAL OF GENOCIDE: THE LAW OF THE STATES IN REGION

Abstract: In the system of international criminal offenses, genocide and crime against humanity are particularly distinguished by their significance, nature, characteristics and caused consequences. These are the most serious forms of attack on the civilian population within a wider and systematic attack (in the case of crimes against humanity), that is, an attack on a national, racial, religious or ethnic group with the aim of its complete or partial destruction (in the case of the crime of genocide). Therefore, in addition to intensive efforts, both in the international community and in national criminal legislations, to adequately punish the perpetrators of these international criminal offenses, special emphasis is placed on spreading awareness of the illegality and prohibition of these illegal acts. Activities aimed at preventing the denial or disputing committed crimes of genocide, or other serious international criminal offenses, and even the application of criminal sanctions, contribute to this. The paper analyzes the system of criminal liability for denying or disputing committed crimes of genocide in the legislation of the states that were created after the breakup of the SFRY.

Key words: genocide, denial.